

Опубліковано: // Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 17–19 жовт. 2019 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), А.П.Гетьман, Ю.В. Баулін та ін. – Харків : Право, 2019. –С. 348-351.

ПРО "РОЗВАНТАЖЕННЯ" ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ МАЙБУТНЬОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Навроцький В.О., д.ю.н., проф.,
член-кор. НАПрН України,
м.Львів

Значна частина труднощів застосування чинного КК України, розуміння його положень населенням та її працівниками правозастосовних органів обумовлена складністю та громіздкістю його Особливої частини. Вона явно перевантажена спеціальними нормами та нормами про складені злочини, містить положення, які не узгоджуються з положеннями Загальної частини та інших галузей законодавства про відповідальність про публічні правопорушення, загалом, все більше втрачає внутрішню системність. Саме Особлива частина КК містить положення, які явно суперечать цілям кримінального законодавства та очікуванням, які покладає на нього держава і суспільство (найбільш кричущим є регламентація відповідальність за злочини проти основ національної безпеки, проти громадської безпеки, у сфері службової діяльності). Саме в цій частині КК наведені санкції, які дивують своєю нелогічністю та розбалансованістю, вказані кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки, що «оцінюються» щодо різних злочинів вражаюче по різному.

Тому оновлення кримінального законодавства України має включати усунення цих недоліків. Виникає питання про масштаби змін. Якщо йти шляхом запровадження нової редакції існуючого КК, то навряд чи новели можуть бути надто великими і різноплановими. Якщо ж проводити повноцінну нову кодифікацію законодавства про відповідальність за публічні правопорушення, складовою якої є кодифікація кримінального законодавства, то зміни Особливої частини можуть і повинні бути такими, що відповідають поставленим завданням та очікуванням від них. Оскільки наразі досягнута

згода щодо кодифікації усього масиву законодавства про відповідальність за публічні правопорушення (включаючи не лише злочини, але й проступки та порушення в управлінській сфері, можливо, шляхом розробки одночасно кількох кодексів), то задуми можуть бути і доволі сміливими.

Першочерговим видається зменшення обсягу та спрощення Особливої частини майбутнього КК України. У цьому плані злободенним є висунення критичний аналіз цілого ряду пропозицій. Відзначу, що більшість із них далеко не нові – висвітлювалися в Концепції реформування законодавства про публічні правопорушення в Україні, розробленій кілька років тому ГО «Львівський форум кримінальної юстиції».

Насамперед, це перенесення санкцій статей про відповідність за посягання з Особливої частини КК до її Загальної частини. При цьому має бути проведена градація злочинів за ступенем їх тяжкості на приблизно десять розрядів (категорій, типів), щодо кожного з яких буде визначена типова санкція з невеликим розривом мінімального та максимально покарань (щодо позбавлення волі – один або два роки). Відповідні положення потрібно викласти в Загальній частині КК, а в статтях Особливої частини достатньо буде лише вказати, до якого розряду відноситься відповідне посягання. Поміж іншого, це дозволить чітко визначити співвідношення між різними злочинами за їх порівняною тяжкістю. Зокрема, віднесення умисного вбивства до першої (найтяжчої) категорії не лише закріпить декларацію про те, що життя становить собою найвищу цінність, але й перешкоджатиме віднесенню до цієї ж категорії будь-яких інших злочинів. У ході поточної законотворчості законодавець, насамперед, буде зобов'язаний визначити категорію новокриміналізованого посягання та його співвідношення за ступенем тяжкості з вже існуючими.

На наведеній вище ідеї базується і пропозиція щодо перенесення в Загальну частину кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, принаймні тих із них, які є наскрізними. При цьому можливо, що встановлення кваліфікуючої ознаки веде до призначення покарання за наступним (вищим розрядом), а кількох таких ознак чи ознаки особливо кваліфікуючої – на 2 розряди, кількох особливо кваліфікуючих – на три розряди. Водночас,

наявність «привілеюючих» ознак дасть підставу призначати покарання на один чи кілька розрядів нижче. Важливим видається і запровадження того, щоб діяння, які становлять собою самостійні злочини, не враховувалися як кваліфікуючі чи особливо кваліфікуючі ознаки – у такому разі буде відбуватися кваліфікація скоєного за сукупністю статей Особливої частини КК.

Ще один задум полягає у винесенні в Загальну частину того матеріалу, який зараз поміщений в примітках до статей Особливої частини КК, або й взагалі залишився поза нормативним визначенням. Мова, зокрема, йде про положення, які стосуються звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці. Не видно жодних перешкод щодо уніфікації звільнення від відповідальності за зберігання заборонених предметів, за участь у злочинних угрупованнях тощо. Ще більш важливим є перенесення до окремого розділу Загальної частини КК визначень наскрізних понять. Норми цього розділу повинні поширюватися не лише на положення Особливої частини про злочини, але й на статті законів про відповідальність за проступки, порушення в управлінській сфері.

Вкрай важливим є «розчищення» КК від спеціальних норм та норм про складені злочини, які зараз становлять переважаючу частину матеріалу, викладеного в Особливій частині КК. Наслідком цього буде, насамперед, зменшення в багато разів обсягу законодавчого матеріалу. Акцент на загальні норми дасть змогу більш повно врахувати міжнародно-правові зобов'язання України. Адже вони, як правило, полягають у наявності відповідальності (а, ще більше, у її реалізації!), а не просто у запровадженні до вітчизняного законодавства все нових і нових статей з малозрозумілими формулюваннями – результати перекладу англійських текстів та використання невласливої українському праву термінології. Також це потягне зменшення кола дійсних та уявних прогалів у кримінально-правовій регламентації суспільних відносин. Не секрет, що при існуючому засиллі спеціальних норм та норм про складені злочини виникає ілюзія, згідно якої відсутність окремої статті про певне діяння, означає відсутність за нього кримінальної відповідальності. Нарешті, реалізація цієї пропозиції дозволить більш точно врахувати суспільну небезпеку

окремих посягань в ході правозастосування – відповідні діяння будуть кваліфікуватися за сукупністю кількох статей КК або статей КК та законів про проступки чи порушення в управлінській сфері.

За умови подолання необґрунтованої складності та громіздкості викладу законодавчого матеріалу Особливої частини КК, по новому можна буде підійти до задумів щодо законодавчої регламентації правил кримінально-правової кваліфікації. Адже головні проблеми правозастосування полягають не в тому, що слідчі, прокурори, судді не знають чи не визнають тих чи інших правил (важко знайти того, хто б заперечував пріоритет спеціальних норм чи необхідність забезпечити недопустимість подвійного інкримінування), а неможливості визначити, яка з норм є загальною, а яка спеціальною, які правила слід використовувати у разі, коли спеціальний характер норми поєднується з тим, що вона, водночас, передбачає складене посягання. Тому сама побудова Особливої частини КК має бути орієнтована на врахування правил правозастосування. Це, зокрема, передбачає використання взаємних відсилок та посилань на статті Особливої частини КК.

Реалізація наведених ідей (а викладена лише частина з них) має супроводжуватися чіткістю та однозначністю викладу законодавчого матеріалу. Починаючи з назв статей Особливої частини КК, які не повинні виходити за межі диспозицій та закінчуючи їх нумерацією. Вона, звісно ж, повинна бути безперервною від початку нумерації статей Загальної частини, включати номер більшого структурного елементу (книги, розділу), містити буквенні позначення альтернативних ознак складу злочину. І, закінчуючи термінологією, аж до використання сполучників, увагою до використання понять у однині та множині, забезпеченні гендерної рівності.

Нарешті, вкрай важливим є підготовка всього нового законодавства про відповідальність за публічні правопорушення, у тому числі й КК, з розрахунку на його функціонування в електронній формі. Якщо всі акти про відповідальність за публічні правопорушення будуть становити єдиний цифровий файл (чи групу взаємопов'язаних файлів) то не так вже й важливо, буде створюватися єдиний нормативно-правовий акт (Кодекс публічних

правопорушень, ідея якого висунута та обґрунтована у вже згаданій Концепції Львівським форумом кримінальної юстиції) чи кілька окремих кодексів про кожний вид правопорушень, про що йдеться на цьому етапі кодифікації. Потрібно лише забезпечити єдність термінології, наскрізну структуру видів правопорушень за їх тяжкістю, системність у встановленні кола заборонених діянь при застосуванні відповідних правових норм як на етапі кваліфікації скоєного, так і при визначенні правових наслідків посягання (посягань). А для цього потрібно, принаймні в статтях Особливої частини КК, розробити та використати систему спливаючих вікон та інших посилань зокрема на: а) терміни, значення яких розкриті в Загальній частині КК; б) нормативно-правові акти, на які є відсилки в банкетних диспозиціях статей Особливої частини КК; в) норми про суміжні проступки та порушення в управлінській сфері; г) інші статті цього ж КК, до яких слід звертатися в ході правозастосування.